

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки Марії Теодорівни ГАВРИЛЬЦІВ
на дисертацію Ангеліни Миколаївни КУП'ЯНСЬКОЇ

«Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної
юстиції в Україні та зарубіжних країнах»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Зміна правової природи Конституційного Суду України, зумовлена конституційною реформою судочинства 2016 року викликає необхідність науково-теоретичного осмислення всіх складових основних інститутів, що у сукупності формують інститут конституційної юстиції – ключового в системі правової охорони конституції. Тому кожне наукове дослідження складових конституційного провадження як інституту права та справедливості є надзвичайно важливим та своєчасним, а отже і наукове дослідження інституту окремої думки судді конституційної юстиції є актуальним та своєчасним у сучасних умовах.

Окрема думка судді Конституційного Суду України як предмет наукового дослідження постійно привертає до себе увагу правників. Актуальними і такими, що потребують поглибленого та детального вивчення та законодавчого регулювання є деякі питання інституту окремої думки судді конституційної юстиції: процесуальний статус і правові наслідки окремої думки; вимоги до форми і змісту окремої думки; зміст права судді на окрему думку та межі його здійснення тощо.

У зв'язку з цим маємо підстави для твердження що запропоноване Ангеліною Куп'янською дисертаційне дослідження «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах» стосується вкрай актуальної теми сучасної юриспруденції. Адже здобувачкою здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних і практичних засад до

розуміння такої складної категорії, як окрема думка судді конституційної юстиції.

Ознайомлення з текстом дисертації та публікаціями авторки за темою дослідження дає підстави стверджувати, що вона провела на належному концептуально-методологічному рівні якісне наукове дослідження фундаментального рівня. Беручи до уваги науково-теоретичні та методологічні напрацювання авторів, дисертантка сформулила комплексний погляд на проблему розвитку та удосконалення інституту окремої думки судді, який дозволив розглянути різноманітні аспекти цього феномену, поєднати їх у межах цілісного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Об'єкт та предмет представленого на розгляд дисертаційного дослідження, визначені коректно. Сформульовані авторкою наукові положення, висновки і пропозиції обґрунтовані. Вони базуються на позиціях гармонійного поєднання наукових досягнень минулих років та сучасних методологічних підходів до пізнання правових явищ. Дисертаційна робота базується на системному підході до проблем, що постали в процесі наукового пошуку, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Обґрунтованість одержаних авторкою наукових результатів підтверджується також використаною нею широкою джерельною базою, проведеною роботою щодо систематизації джерел та визначення підходів до оцінки інформації, що в них містяться.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, круглих столах, семінарах і інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується також не тільки їх суто науковою значущістю, як певною системою здобутих здобувачкою нових знань, а й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі розвитку та удосконалення правових інститутів в Україні.

Проведена дисертанткою кропітка науково-дослідна робота є результатом її власних напрацювань. Їх отримано в підсумку комплексного теоретико-правового дослідження існуючих у сучасній вітчизняній та зарубіжній юриспруденції концепцій та теоретичних положень про розуміння сутності окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що зазначена наукова праця є комплексним сучасним дослідженням наукової проблеми становлення та розвитку інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах. Під час проведеного дослідження здобувачною було отримано нові наукові положення, які мають чимале теоретичне й практичне значення для правознавства, зокрема:

– обґрунтовано, що інститут окремої думки судді Конституційного Суду України є свідченням демократизму конституційної юстиції України, справжньої незалежності судді. Окрема думка виносить суддею від власного імені, є його особистою позицією у справі та не спричинює юридичних наслідків, отже, має доктринальне значення; лаконічно висловлена окрема думка судді є проявом свободи в суді, авторизує особисту позицію судді та дає змогу висловити свою незалежну від інших суб'єктивну думку. Тому чинники, які спричиняють її становленню та розвитку, лежать у площині психологічних, емоційно-експресивних характеристик особистості судді;

– висловлення суддею окремої думки розглянуто як його невід'ємне право – як право судді на окрему думку. Це право містить два аспекти: 1) закріплення права судді заявити окрему думку (матеріальний аспект окремої думки судді, що визначає сам факт наявності відповідного права судді); 2) регламентація порядку та умов доступу до текстів цих окремих думок (процесуальний аспект окремої думки судді, що характеризує «зовнішні» прояви реалізації відповідного права судді);

– зроблено висновок, що право на окрему думку надзвичайно

поширене в європейських державах. Переважно воно надане тільки суддям органів конституційного контролю або вищих судів, на відміну від суддів ординарних судів. Виняток становлять Іспанія, Естонія і низка держав Східної Європи, де право на подання окремої думки надано також суддям загальних судів.

У цілому, презентовані авторкою елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у: науковій діяльності – для проведення подальших наукових досліджень інституту окремої думки судді в теорії права та конституційному праві; правотворчій діяльності – для подальшого удосконалення чинного законодавства у сфері конституційного судочинства; правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практики органів конституційної юстиції щодо реалізації права судді на окрему думку; освітньому процесі – під час підготовки методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Теорія держави та права», «Конституційне право» (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 11.10.2023 № 86).

Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та опублікованих працях. Основні положення і висновки дисертації відображено в 16 наукових публікаціях, з яких: 7 наукових статей, зокрема 6 у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, 1 – у зарубіжному фаховому виданні (Словацька Республіка), та 9 тез виступів на науково-практичних заходах. Наукові публікації здобувачки свідчать про її послідовну роботу над вирішенням поставлених наукових завдань. У публікаціях достатньою мірою відображені всі розділи дисертаційного дослідження.

Окрім цього, її результати достатньо апробовані – основні положення й висновки наукової розвідки обговорювалися на таких наукових та науково-практичних заходах: міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення» (м. Львів, 18 грудня 2020 р.); міжнародному правничому форумі «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 10 червня 2022 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 17 червня 2022 р.); науковому семінарі «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану» (м. Львів, 23 червня 2022 р.); круглому столі «Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи» (м. Харків, 4 грудня 2022 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (м. Чернівці, 6 грудня 2022 р.); науково-практичному круглому столі «Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 р.); науковому семінарі «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період» (м. Львів, 23 червня 2023 р.).

Зауваження до дисертації. Оцінюючи, загалом, позитивно дослідження Ангеліни Куп'янської «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах», зауважимо, що деякі авторські тези, твердження та міркування потребують додаткових роз'яснень і уточнень та можуть слугувати предметом для дискусії на прилюдному захисті дисертації.

1. Однією зі складових наукової новизни одержаних результатів проведеного дослідження авторка зазначає *набуття подальшого розвитку методологічних підходів дослідження інституту окремої думки судді конституційної юстиції в теорії права та конституційному праві* (зокрема, через *історико-правовий метод та метод порівняльно-правового аналізу*) (с. 26). Проте, вважаємо, що в методологічному плані робота значно б виграла,

якби окрім зазначених методів було використано *герменевтичний метод*, який би допоміг дослідити змістовну сутність, обґрунтування і тлумачення окремої думки судді конституційної юстиції. Герменевтичний спосіб розуміння надав би можливість проникнення не лише в зовнішній (об'єктивний) аспект окремої думки судді, але й в суб'єктивний світ, коли тлумачення здійснюється з урахуванням позицій інтерпретатора та його індивідуальних міркувань.

2. Авторка зазначає: «Суддя, який виступає з окремою думкою, «стає виразником іншого розуміння права в конкретній справі», його думка може означати «передбачення зміни напряму судової практики в майбутньому». Наприклад, Конституційний Суд України має право сам відійти від раніше висловленої позиції, і в цьому випадку окремі думки потенційно можуть зіграти істотну роль. Окремі думки сприяють розвитку юридичної науки, оскільки, як правило, мають не менш вагоме обґрунтування, ніж рішення Конституційного Суду» (с. 58). Водночас зауважимо, що дотримання своїх попередніх позицій Конституційним Судом є однією зі складових принципу верховенства права, що, своєю чергою, ґрунтується на принципі правової визначеності. Адже правова позиція, вироблена Конституційним Судом має діяти доти, поки будуть чинними норми Конституції, на яких вона базується.

З огляду на це, хотілося б почути точку зору авторки, в яких випадках відхід від раніше висловленої позиції Конституційним Судом України є виправданим? Чи не зіграє негативну роль окрема думка судді конституційної юрисдикції, що здатна схилити Конституційний Суд відійти від попередньої юридичної позиції? Адже у суспільстві та юридичній спільноті практично кожне рішення Конституційного Суду сприймається неоднозначно. Особливо прискіпливо аналізуються саме ситуації, які дають підстави вважати, що має місце відступ від попередньої позиції.

3. Внаслідок конституційної реформи 2016 року з ч. 3 ст. 124 та ч. 1 ст. 147 Конституції України зникло положення про віднесення КСУ до судової влади й визначення Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. У зв'язку з цим некоректним і таким, що

не відповідає сучасній правовій природі Конституційного Суду України вважаємо вживання щодо зазначеного органу конституційного контролю таких термінів як «конституційне судочинство» (с. 129, 137) чи «конституційне правосуддя» (с. 137).

Разом з тим, висловлені зауваження та дискусійні моменти не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. При цьому репрезентативність отриманих авторкою наукових результатів, обґрунтованість наведених А.М. Куп'янською висновків і наданих пропозицій не піддаються сумніву.

Дисертація є завершеною, самостійно виконаною дисертанткою науковою роботою.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження на тему «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах» відповідає вимогам, що затверджені Міністерством освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а його авторка КУП'ЯНСЬКА Ангеліна Миколаївна, за умови успішного публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцентка кафедри загально-правових
дисциплін Інституту права Львівського
державного університету внутрішніх справ
кандидатка юридичних наук, доцентка

М. Гаврильців

Марія ГАВРИЛЬЦІВ

